

Guberniální sbírka z roku 1819 v Čechách. Numerus klausus? K dvoustému výročí sbírky lidových písní a tanců z roku 1819 v Čechách¹

Lubomír Tyllner

Vídeň, roku 1819. Bylo pár let po vídeňském kongresu, kdy se Evropa zotavovala z válek s Napoleonem. Kongres tančí, psaly dobové noviny, neboť vídeňský valčík započal cestu světem, zatímco česká polka si několik let na své chvíle slávy ještě musela počkat. Od roku 1812 je ve Vídni činná *Společnost přátel hudby* (*Gesellschaft der Musikfreunde*), sdružující přátele hudebního umění v císařské metropoli, metropoli nejen politické ale nepochybně i hudební.

Neuplynulo mnoho let od Mozartovy smrti a Beethoven měl před sebou 8 roků stále bohatého tvůrčího života. O slovo se hlásí skladatelský talent Franz Schubert (1797–1928), se kterým se seznámil další nadaný mladík působící ve Vídni, Čech Jan Václav Hugo Voříšek (1791–1825). Na koncertním pódiu zářil i jiný hudebník s českými kořeny, klavírista Carl Czerny (1791–1857). Řada hvězdných jmen skladatelů a interpretů by ani při skromnějším výběru nebrala konce. Tím spíše překvapí myšlenka, která se zrodila právě v prostředí vídeňské *Společnosti přátel hudby*. Paradoxně v dobách kultu velkých kompozic velkých mistrů přichází podnět ke sběru projevů lidu vyšším vzděláním nedotčeného, výtvořů bez prokazatelného autorství, okolností, doby a místa vzniku. A navíc – o toto vše se má starat stát, úřady v rámci státní správy dokonce ty nejvyšší. Jaký mohl být důvod tohoto neočekávaného obratu ke kultuře bezejmenných lidových tvůrců, muzikantů, jejichž kultura se dlouhou dobu objevovala pouze v kontextu vysoké kultury umělecké?² Těch důvodů, proč se po 200 letech stále ještě věnujeme sbírce u nás zvané *guberniální*, nebo prostě *sbírka z roku 1819*, v Rakousku a jinde *Sonnleithnerova sbírka* (Sonnleithner Sammlung), je celá řada:

¹ Studie vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378076.

² Průběh samotné sbírky zachycuje Franz Schunko, „Eine österreichische Volksliedsammlung aus dem Jahre 1819“, *Jahrbuch des österreichischen Volksliedwerkes* 15 (1966): 1–14; dále zejm. Walter Deutsch a Gerlinde Hofer, *Die Volksmusiksammlung der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien (Sonnleithner-Sammlung)* (Wien: Verlag A. Schendl, 1969).

- Je to poprvé, kdy je sběru lidových písní, hudby a tanců věnována systematická, organizovaná pozornost.
- Do roku 1819 můžeme v Čechách a na Moravě mluvit pouze o náhodných záznamech lidové hudby, zpravidla bez notových záznamů.
- Sbírka je pozoruhodná z hlediska množství, rozmanitosti a hodnoty sebraných artefaktů.
- Sbírka odráží stav lidové hudební kultury ještě hluboko před rokem 1819.
- Na základě sbírky z roku 1819 vznikla první edice českých a německých lidových písní i s nápěvy.
- V době národního obrození sbírka podnítila diskusi o způsobu, jak s folklorními produkty pracovat, jak je vydávat.
- Pozoruhodné a komplikované jsou dějiny sbírky, plné nestandardního nakládání se získaným materiálem.
- Důvod osobní. Účast na revizi sbírkového fondu Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze, kdy byl v roce 1990 objeven dosud neobjemnější rukopis, který vzešel z guberniální sbírky, a který se vzápětí (1995) podařilo vydat.

Příčin a podnětů, vedoucích ke sbírce, tedy byla řada. Ten zásadní byl obecné povahy a spočíval v nové společenské situaci, v měnícím se vnímání lidu, ve kterém již nelze vidět pouze výrobní potenciál potřebný pro armádu, či vojáka připraveného narukovat a položit život za císaře pána (přísllovečný kanónenfuť). Zdroje nových názorových proudů lze mimo jiné hledat v myšlenkách rozvíjených francouzskými mysliteli jako byli Michael de Montaigne (1533–1592),³ či Charles Luis Motesquieu (1689–1755).⁴ Zájem o lidovou kulturu a nové hodnocení kolektivních sil ve společnosti rovněž předvídal italský osvícenský filozof Giambattista Vico (1668–1744).⁵

O ušlechtilosti národů nedotčených městskou civilizací byl zejména přesvědčen francouzský osvícenec, ženevský rodák Jean Jacques Rousseau (1712–1778). Těžiště jeho myšlenek spočívalo v řešení vztahu člověka (individu) a společnosti. Rousseau postavil cit nad rozum a povýšil roli lidu, který má být oporou

³ Porovnával zpěvy rodného prostředí s brazilskými písněmi. Jeho proslulé *Essais* (1580, 3. svazek 1588), zavádějí pojem „*poésie populaire*“, který Herder později převedl do němčiny jako „*Volks poesie*“ a který představuje ekvivalent k jeho obecně přijatému termínu „*Volkslied*“. Michael de Montaigne vytvořil pojem „*dobrého divocha*“ který je měřítkem lidskosti, neboť žije v souladu se zákony přírody.

⁴ V *Lettres persanes* (1721), který zvrácenost doby a evropské civilizace dokazoval na srovnání se způsobem života, mravy a myšlením orientálců.

⁵ Ve spise *Principii di una scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni* (1744) ukázal na přirozené schopnosti lidových vrstev, na kult rodícího se národního ducha, a rovněž, podobně jako Herder, na myšlenku jednoty poezie a jazyka.

mravnosti a citového života. Stál v opozici proti strohému racionalismu a vycházel z názoru, že lidská povaha je v zásadě dobrá, není-li zkažena civilizací. Proto návrat k přírodě a respektování přírodních zákonitostí bylo nejlepší cestou k nápravě společnosti. „Objevení“ spodních vrstev obyvatelstva, povýšení role venkova a venkovského člověka, jeho zrovnoprávnění se samotným panovníkem,⁶ zdůrazňování citu a instinktu v důsledcích znamenalo i zrovnoprávnění kulturních produktů, které tato společnost vytvářela.⁷

Neméně významné byly podněty anglické. Uznání estetické hodnoty písně způsobilo vznik sběratelské, zatím ještě ne systematické tradice. Zásahu na tom měl skotský básník Allan Ramsey (1686–1758)⁸ a zejména anglikánský biskup Thomas Percy (1729–1811).⁹ Originálním způsobem se do dějin sběratelství a folkloristiky zapsal James Macpherson (1736–1769),¹⁰ jakkoli se ukázalo, že Ossianovy skladby, které oslnily Evropu, byly falzifikáty.

Tyto tendence vrcholí v osobnosti německého osvícenského filozofa Johanna Gottfrieda Herdera (1744–1803), sledujícího projevy humanity v lidských dějinách.¹¹ Pozornost věnoval i otázkám estetickým a zdůrazňoval význam lidového básnictví pro literaturu, význam jazyka pro jednotu národa. Poprvé použil pojem *lidová píseň* (*Volkslied*)¹² a pojmenoval tak i své zásadní dílo *Volkslieder* (1778–1779)¹³ s ukázkami lidových (a nejen lidových) písní různých národů. V teoretických úvahách opakovaně zdůrazňoval estetickou hodnotu písní a v důsledcích i lidové hudby vůbec. Vedle toho kvalitu lidové hudební produkce dokazovalo využití lidových melodií a skladebných postupů největších tvůrců umělého světa (zmiňovaných Mozarta, Beethovena a Schuberta nevyjímaje).

Sbírání „*rakouských lidových písní*“ se uskutečnilo z podnětu zakladatele, později tajemníka vídeňské *Společnosti přátel hudby* Josefa Sonnleithnera (1766–1835), zprostředkovateli této myšlenky se stali Egon Friedrich von

⁶ *Du contrat social* (1762).

⁷ Viz *Discours sur les sciences et les arts* (1750), *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1754) ad.

⁸ Jeho *Scotts Songs* (1719), patří mezi dobové zpěvníky, spojující folklorní tvorbu s literárními texty a někdy vycházely bez udání autora.

⁹ Autor *Reliques of Ancient English Poetry* (1765), který zásadně podnítil hlavní proud zájmu o lidovou píseň v Evropě.

¹⁰ Proslul především jako „překladatel“ písní slepého gaelského hrdiny a básníka, barda Ossiana údajně ze 3. století *Fragments of Ancient Poetry, collected in the Highlands and translated from the Gaelic or Erse Language* (1760).

¹¹ *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (1784–1791).

¹² *Auszug aus einem Briefwechsel über Ossian und die Lieder alter Völker*. Uveřejněno in: Johann Gottfried Herder, *Von deutscher Art und Kunst. Einige fliegende Blätter* (Hamburg 1773, I) 5–62.

¹³ Johann Gottfried Herder, *Volkslieder* (Leipzig: Weygandschen Buchhandlung 1778–1779). Nově vydal Heinz Rölleke jako *Stimmen der Völker in Liedern / Volkslieder* (Stuttgart: Phillip Reclam Jun., 1975).

Fürstenberg – předseda Společnosti přátel hudby a hrabě Saurau – ministr vnitřní, jimž se neobyčejný návrh podařilo u dvora prosadit. Uskutečněn byl v části rakouských korunních zemí včetně Čech a Moravy. Návrh se stal pozoruhodným nejen tím, že šlo o první evropskou centrálně organizovanou sbírku, ale také tím, že pravidla sběru vyžadovala i záznam nápěvů písní a instrumentálních, tanečních melodií. Iniciativu do jisté míry v Rakousku předznamenal Franz Ziska a Julius Max Schottky sbírkou *Österreichische Volkslieder mit ihren Melodien* (1819) ale ještě podstatně dříve např. ve slovanském světě český emigrant v Rusku Ivan Práč vydal v Petrohradu *Sobranie Russkich narodnych pesen' s ich golosami, položených na muzyku Ivanom Práčem* (1816). Téměř objevitelsky byly vnímány jihoslovanské, resp. srbské písně *Mala prostonarodna slaveno-serbska pesnarica a Narodna srbska pjesnarica* vydané roku 1814 a 1815 Vukem Stefanovićem Karadžićem. Litoměřický rodák, vysokoškolský pedagog Josef Meinert uveřejnil objemnou sbírku z česko-německého prostředí Kravařska (Kuhländchen) s názvem *Der Fylgie, alte teutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens* (1817). Navíc ke sběru lidových písní vyzívali i čeští a slovenští obrozenci: Václav Hanka (1791–1861) v Hromádkových vídeňských *Prvotinách pěkných umění* (1814), Pavel Josef Šafařík (1795–1861), tamtéž (1817). Podnět Sonnleithnerův tedy nakonec nebyl něčím zásadně převratným nebo neočekávaným. Pozoruhodný je především rozměr celé iniciativy a zejména důraz na sběr písňových a tanečních melodií (vždyť i výše uvedené sběry zatím převážně vycházely bez melodií, Karadžiće či Meinerta nevyjímaje), a rovněž na žánrovou různost, tedy na písně světské i duchovní.¹⁴ Pro sbírku byla pozoruhodná i ta skutečnost, že nešlo o získání písní za účelem jejich vydání. Získaný materiál tak zůstal ušetřen zejména cenzury estetické, morální i náboženské, jakkoli k přirozené repertoárové selekci nepochybně docházelo již při prvotní sběratelské práci.

Základní pravidla sběru byla určena centrálně stanovenými zásadami a dále předána guberniálními nařízeními v Praze a v Brně, prostřednictvím gubernátorů Antonína Kolovrata-Libštejnského (pro Čechy) a Antonína Bedřicha Mitrovského (pro Moravu). Nařízení bylo vydáno v Čechách v únoru roku 1819, na Moravě o dva měsíce později.¹⁵ Sběrem byli pověřeni především učitelé, varhaníci, ředitelé kůru, kněží. Zejména pro „oškubané kantory“ šlo o povinnost navíc, pikantní tím, že hraní po hospodách, tedy přivýdělek k bídnému platu jim byl zakazován a nyní byli povinni repertoár „hospodního muzicírování“ zapisovat. Proto se sbírka u těchto profesních vrstev obyvatelstva nesetkávala s nadschopením.

¹⁴ Franz Ziska a Julius Max Schottky vydali pouze písně světské.

¹⁵ Na Moravě se guberniální sbírkou meritorně zabýval Karel Vetterl v publikaci vydané po jeho smrti Olgou Hrabalovou: Karel Vetterl a Olga Hrabalová, *Sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819* (Strážnice: Ústav lidové kultury, 1994).

Moravské sběry zůstaly zachovány ve svých originálech zaslaných moravskému guberniu od jednotlivých sběratelů z obcí či regionů. Uloženy jsou v Brně¹⁶ a ve Vídni.¹⁷ Český sběr má de-facto jediný pramenný oficiální výstup či výsledek v podobě rukopisu nazvaného *Sammlung böhmischer Nationallieder*, vytvořeného selekcí a výběrem z došlých rukopisných materiálů. V Čechách totiž byly původní rukopisy svěřeny do rukou nanejvýš povolané osoby Bedřicha Diviše Webera (1766–1842), ředitele Pražské konzervatoře. Ale právě ambice Weberovy, zdá se, byly příčinou složitějších osudů sbírky a jejím následným využitím. Ani zásadní životní badatelské dílo Jaroslava Markla *Nejstarší sbírky českých lidových písní*¹⁸ zaměřené právě na sbírku z roku 1819 bohužel nereflakuje všechny dnes známé prameny vzešlé ze sbírky v Čechách, dokonce ani ten neobjemnější, nově nalezený rukopis Tomáše Antonína Kunze *Böhmische Nationalgesänge und Tänze*. Pokračující heuristická aktivita dospěla do stavu, kdy lze přistoupit k nové bilanci výsledků sbírky, ačkoli ani následný pramenný přehled nemůžeme pro budoucnost označit jako konečný.¹⁹

I. *Sammlung böhmischer Nationallieder geistlichen u. weltlichen Inhaltes, nebst Nationaltänzen mit und ohne Text*. Tzv. Kolovratský rukopis.

Rukopis Národního muzea v Praze, sign. III C 12, bývá označován jako *Kolovratský rukopis* (KR), ačkoli hrabě Antonín Kolovrat Libštejnský (a rovněž ani redaktor rukopisu Bedřich Diviš Weber) se vznikem původního pramenného materiálu neměli nic společného. Redaktorskou práci Bedřich Diviš Weber dokončil až po čtyřech letech jednak konkrétním „shrnujícím“ rukopisem a jednak písemným sdělením datovaným v Praze 12. 4. 1823, ve kterém Zemskému prezídiu oznamuje dokončení své práce a současně potvrzuje zničení ostatního písnového materiálu jako nevhodného, nepoužitelného. Jsou minimálně dva důkazy svědčící o tom, že Weber v rukopisu nevyužil další obdrženy písnový materiál: jednak písemná dokumentace, tedy korespondence, která provázela celý sběr a odhaluje další přijaté zásilky,²⁰ a jednak postupně se objevující prameny ze

¹⁶ *Moravský zemský archiv v Brně*, sign. 292/166/G 11 – 989.

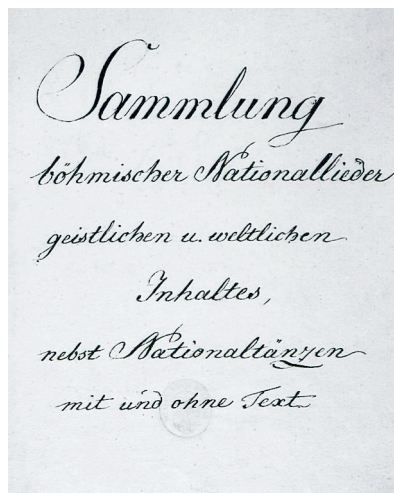
¹⁷ *Archiv der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien*, sign. VI/27476.

¹⁸ Jaroslav Markl, *Nejstarší sbírky českých lidových písní* (Praha: Editio Supraphon, 1987).

¹⁹ Dosud neobsáhlejší přehled pramenů lidových písní z Čech, včetně guberniálních, je uveden v publikaci: Lubomír Tyllner, Jiří Traxler a Věra Thořová, *Průvodce po pramenech českých lidových písní a tanců v Čechách* (Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2015). Průvodce neobsahuje informace o sbírkách německých.

²⁰ Dokumentace je uložena v Ústředním archivu Ministerstva vnitra ČR, sign. PG 1816–20 a PG 1821–1825, fasc. 20b/35 a 20b/48.

sbírky nepochybně vzešlé. Některé prameny nakonec ani do Prahy nedoputovaly a ve Weberově redakci nemohly být uplatněny.

Sammlung böhmischer Nationallieder (Kolovratský rukopis).

Rukopis je členěn do jedenácti oddílů seřazených podle krajů²¹ a vždy v pořadí: písně duchovní,²² písně světské české, písně německé, české a německé tance. Z žánrového hlediska dominují tradiční lidové písně, objevují se i písně zlidovělé. 252 stran rukopisu obsahuje celkem 328 zápisových jednotek, 310 textů spolu s nápěvy a 18 samostatných (tanečních) melodií. Lokální údaje uvedeny nejsou, připojeno je nemnoho drobných poznámek, upozorňujících zejména na skutečnost, že jde o písně taneční, resp. provozované s tancem.²³ Řada písňových textů dokazuje, že nebyly určeny pro další publikování, neboť by někdejší cenzurou mohly projít: Např. *Za vraty, za vraty, slíkala mu kalhoty, Hybernáci jsou sviňáci, Žral, žral, žral, trávy se držel, Šla Židovka do Slaného, nesla Žida posraného* apod.

Co vedlo skladatele mozartovské tradice a nepochybně i svědomitého úředníka k takovému čtyřletému otálení s ukončením redakčního úkolu (aniž by byl

²¹ Boleslavsko, Budějovicko, Bydžovsko, Čáslavsko, Chrudimsko, Klatovsko, Kouřimsko, Loketsko, Plzeňsko, Prácheňsko, Rakovnicko.

²² Často se jedná o písně kancionálové včetně písní k jednotlivým částem mešního ordinária (z Klatovska).

²³ Nemyslí se tím (až na výjimky např. u minetů: „Menuet starých Čechů, při kterém oni zpívali,“ poznámka u č. 4 na s. 5), že tanečníci zpívali píseň v tanečním pohybu. Dobová praxe ukazuje na střídání tance a zpěvu doprovázeného instrumentální hudbou. Nejčastěji je v rukopisu připisovaná poznámka „s tancem,“ „při tanci“.

z Vídně jakkoli urgován) se dnes přesně nedovíme. Vzhledem k některým následným skutečnostem se však dá předpokládat, že si Weber vytvořil prostor pro manipulaci s materiálem vytěženým ze sbírky. Ostatně přicházela doba, kdy (viz Hanka, Šafařík a zejména Čelakovský) se v české společnosti probudil opravdový zájem o lidovou píseň, která se mohla dokonce stát i zajímavým vydavatelským artiklem.

Novodobě jsou písně a instrumentální melodie Kolovratského rukopisu vydány v edici Jaroslava Markla *Nejstarší sbírky českých lidových písní* (1987), kde jsou roztroušeny v oddílech *České lidové písně* (s. 221–538), *Německé lidové písně* (s. 541–602) a *Instrumentální melodie lidových tanců* (s. 604–633) současně s dalšími Marklovi dostupnými písněmi a instrumentálními melodiemi guberniální sbírky.

II. České národní písně.

Jeho Excellency wysoce urozenému pánu, panu Františkowi Antonínowi hraběti z Kolowrat Libštejnskému, pánu na Rychnově, Černikowcých, Wamberce... Praha 1825. K dostání u Karla Bartha. Tzv. Rittersberkova sbírka. Svazek nářevů s jednou slokou písně.

České národní písně. Svazek textů. Praha 1825.

Úvodní litografie svazku s notovými záznamy (zejména o něm pojednáme dále) s alegorií národního hudebního života nese dvojjazyčný název *České národní písně / Böhmische Volkslieder*. Podstatně delší titulní strana obsahuje výčet titulů a panství hraběte Kolovrata-Libštejnského.

Sbírka (R) nemá oficiálního autora. Dedikace hraběti z Kolovrat-Libštejnskému, nejvyššímu purkrabí Království českého však ukazuje na původ materiálu otištěného v publikaci, to znamená na sbírku z roku 1819. Jiné jméno v publikaci uvedeno není, jakkoli bylo již v době jejího vydání známo, že přípravy edice se ujal Jan Ritter z Rittersberku (1780–1841).

Jedná se o první českou tištěnou sbírku s nářevy o celkovém počtu 400 zápisových jednotek: 300 (s variantou 301) písní českých, 50 německých, 50 instrumentálních melodií většinou označených názvem tance. Je zde v německé verzi uveden i tanec *furiant*, což vedlo některé badatele k přesvědčení, že německý záznam z roku 1819 (navíc s uplatněním slova *furiant* a s přesnou deklamací) výrazně předchází nepřesně deklamovanému českému zápisu Erbenovu.²⁴ Další guberniální pramen, Kunzova sbírka, však tuto hypotézu nakonec vyvrátí přesně deklamovaným *furiantem* ze stejné doby a ze stejného zdroje, byť ani Weber ani Rittersberk českou verzi (?) *furianta* neuplatnili.

²⁴ Karel Jaromír Erben, *České prstonárodní písně a říkadla*. Svazek nářevů (Praha: Hynkovo vydání 1886), 551.

České národní písně (tzv. Rittersberkova sbírka).

Srovnání s dalšími guberniálními prameny jasně dokazuje, že materiál byl čerpán ze stejného zdroje jako Weberův výběr předaný Zemskému prezidiu. V případě Rittersberkovy sbírky byl Weberův rukopis vytěžen velmi vydatně, ale navíc se v něm objevilo 147 písní, které Weber do svého rukopisu nezařadil. Takto je podán důkaz, že báze, ze které čerpal Weber a také Rittersberk, byla společná a také podstatně širší, než oficiálně uvedl Weber (vše ostatní zničil jako makulaturu) v průvodním dopisu.

Sbírka neobsahuje žádné pasportizační údaje, ani jiné kontextové poznámky. Rittersberk, ale ani novodobé edice Jaroslava Markla a na Moravě Karla Vetterla neobsahují písně duchovní, jakkoli značný jejich počet původní sběr obsahoval. Důvody jsou v obou případech odlišné. Zatímco duchovní písně zaslané pražskému a brněnskému guberniu byly poměrně známé, jednalo se velmi často o kancionálový, byť zlidovělý repertoár, a Jan Rittersberk dal proto přednost písním světským, tak v případě Marklově a Vetterlově²⁵ je to daň době totality, kdy

²⁵ Vetterlova edice dokončená a k tisku připravená Olgou Hrabalovou vyšla sice roku 1994, připravena k vydání však byla podstatně dříve.

propagace duchovního písňového materiálu nebyla vítána a zřejmě by znemožnila vznik těchto edic i s písňemi světskými.

Současně se svazkem nářevů vyšel roku 1825 v malém formátu 18×11 cm i samostatný svazek textů, obsahující 350 zápisových jednotek včetně dalších textových pokračování ve svazku nářevů zaznamenaných jen první slokou.

Ve stejné době připravoval František Ladislav Čelakovský (1799–1852) k vydání sbírku *Slovanských národních písní* a Vídní organizovaný podnik vzhledem k vlastnímu projektu považoval za konkurenční či přímo likvidační. Zejména cenzor Zimmerman prováděl v Čelakovského sbírce škrty, se kterými se nehodlal Čelakovský smířit. Konkurenci spatřoval také v tom, že Rittersberkova sbírka uplatňovala důsledně nářevy. Došlo ke střetu Čelakovský–Rittersberk, který ale nakonec nebyl vzájemně likvidační, tak že mohla v letech 1822, 1825, 1827 vyjít také sbírka Čelakovského i s ne příliš vydařeným pokusem s několika nářevy ve druhém dílu edice.

III. *Staré světské písně...* Tzv. sbírka ze Sadské.

Rukopis uložený v literárním oddělení Národního muzea v Praze, sign. V. C. – 15. Obsáhlý název sbírky je umístěn na titulním listu: *Staré světské písně. Pro paměť sepsané, abychem o předcích našich věděli, jak v bázni boží veselí bývávali, a nyní na oblíbení dvorské vynasnažil se pán rada Jan Němeček, cís. král. kom. města Sadsky, jakožto direktor společnosti muzikantské, skrze Jana Tadeáše Plačka, v ten čas v chudým domě obývajícím, tuto sepsati a skrze pána školního učitele Václava Pícku vynotovati, a vejpis z nich v čistě vazbě, zlatem bort položený, skrze slavný král. krajský ouřad a vysoce slavnou gubernium do Vídně k císařskému dvoru odeslané jsou. Léta 1820.*

Rukopis byl dlouho neznám, objevil se až na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895, kde byl instalován v regionální expozici. Sbírkou pro Národní muzeum v Praze získal Čeněk Zíbrt, jejím majitelem byl spisovatel Jaromír Hrubý a původně pocházela z majetku Karla Němečka.²⁶ Sbíрка ale byla známa jak Bedřichu Weberovi, tak i Janu Rittersberkovi a také Tomáši Antonínu Kunzovi, kteří ji ve svých rukopisech či v edici využili. Jmenovitě B. D. Weber do Kolovratského rukopisu zařadil 13. písní ze Sadské. Rukopis, obecně nazývaný

²⁶ Již Němečkovo jméno naznačuje stopu vedoucí do Sadské k Janu Němečkovi, podle něhož také bývá sbírka pojmenována. Z rodiny Němečků rovněž proslul profesor filosofie na Pražské univerzitě a následně ve Vídni František Xaver Němeček, jeden z prvních životopisců a podporovatelů Wolfganga Amadea Mozarta. Němeček dokazuje prázdninový pobyt v Sadské Mozartova syna, studenta gymnázia v Praze v letech 1792–1797. Kantoři ze Sadské byly rovněž v těsném kontaktu s vídeňským skladatelem a vydavatelem Antonem Diabelim. Diabeli projevil zájem o české lidové písně (snad mu byly i zaslány) a jeho skladby byly oblíbené na kostelních kůrech nejen v Sadské, ale i jinde v Čechách. Viz Markl, *Nejstarší sbírky*, 132, 134.

jako *Němečkův*, resp. *Sbírka ze Sadské*, obsahuje písně z Poděbradska o celkovém počtu 88 zápisových jednotek, 80 obsahuje text i nápěv, 8 pouze text, případně odkaz na nápěv. Instrumentální melodie uvedeny nejsou. Poslední píseň „*přídavek, k paměti: zpívá se jako na straně 9tý*“ podává svědectví o autorství sbírky. Do ní jsou zařazeny i písně milčického rychtáře Františka Jana Vaváka (1741–1816) v širokém okolí tak oblíbené, že se autoři nerozpakovali zařadit do sbírky 14 písní z *Řeči na svatební smlouvy* víceméně jako uzavřený komplet a objevují se zde i skladby sadských kantorů. Ke svatebním písním jsou připojeny drobné situační poznámky, u písně *Fiala, vonné kvítí* (Vavákovy písně s akrostichem) je u 23. sloky poznámka o postavení mramorového sloupu na poli u vsi Slavníkovice knížetem z Lichtenšteinu. Informaci o sbírce na základě upozornění Otakara Hostinského zveřejnil Čeněk Zíbrt²⁷ a poprvé ji otiskl Jaroslav Markl v edici *Nejstarší sbírky lidových písní*, nikoli však jako kompaktní celek.²⁸

Staré světské písně... (sbírka ze Sadské).

Nejasná formulace na titulní straně připouští několik verzí vzniku rukopisu. V každém případě vznikly dva rukopisy. Jeden byl zaslán guberniu s přesvědčením, že je dále určen pro vídeňskou centrálu („zlatem bort položený“) a jeden jako další opis či vlastně původní, dnes zachovaný exemplář. Existenci dvou

²⁷ V publikaci Čeněk Zíbrt, *Bibliografický přehled českých národních písní* (Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa, 1895), 19.

²⁸ Pořadí písní v originálním rukopisu je uvedeno v rejstříku na s. 639–640.

verzí (opisů) ostatně potvrzuje seznam písní v závěru nově objeveného rukopisu, obsahující seznam stávajícího rukopisu a také rukopisu zaslaného do Vídně. Původní sbírka ze Sadské ale mohla vzniknout ještě před vyhlášením sbírky roku 1819 nebo následně hned po jejím vyhlášení. V Sadské si prozřetelně pořídili opis a výpis z této původní sbírky („vejpis z nich“), resp. opis v luxusní podobě na nějaký podnět chtěli roku 1820 zaslat prostřednictvím gubernia do Vídně.

IV. Thomas Anton Kunz – *Böhmische Nationalgesänge und Tänze*.

Rukopis.

Thomas Anton Kunz – *Böhmische Nationalgesänge und Tänze*. České národní písně a tance I. Faksimile, II. Texty. K vydání připravil Lubomír Tyllner, spolupracovali Ralf Heimrath, Wolfgang Mayer, Eliška Čáňová (Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1995).

Skutečnost, že B. D. Weber nakládal s rukopisy guberniální sbírky svobodně a že její výsledky kompletně nezničil, rovněž dokládá sbírka Tomáše Antonína Kunze (K). Uložena je v Etnologickém ústavu Akademie věd ČR, v. v. i., sign. RKP 100, Různé 9. Obsahuje 436 zápisových jednotek, 294 textů současně s nápěvy a 142 instrumentálních, resp. tanečních melodií. Sbírka byla do roku 1990 neznámá, nezmiňuje se o ní v *Bibliografickém přehledu českých národních písní* Čeněk Zíbrt, nebo Věra Thořová v *Pramenech ke studiu vývoje lidové písně v Čechách ve 20. století*.²⁹ Rukopis také unikl pozornosti Jaroslava Markla, který se u nás guberniální sbírce věnoval nejzevrubněji. Proč se nakonec mohl objevit až při revizi sbírkového fondu tehdejšího Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV roku 1990 není jasné.

Identifikace rukopisu, jeho souvislost s guberniální sbírkou byla zřejmá již z formálního rozvržení podle krajů shodně s Kolovratským rukopisem, podle vlastního písňového repertoáru, dobového písarského úzu a podle historicky doložitelných vazeb autora rukopisu na B. D. Webera a na J. Rittersberka. Autor rukopisu Tomáš Antonín Kunz (1756–1830) studoval filozofii a práva, v hudbě byl zákem varhaníka Josefa Prokopa. Proslul jako skladatel, hudební organizátor (na konci 19. století byl hudebním ředitelem v Bratislavě) a jako zdokonalovatel klavíru.³⁰ Z dostupných pramenů nevyplývá nic, co by Kunze konkrétně spojovalo s guberniální sbírkou, avšak je pozoruhodnou skutečností, že T. A. Kunz, stejně jako B. D. Weber (!) byli poctěni pozorností J. Rittersberka, který jim, podobně jako dalším čtyřem pražským hudebníkům v *Hormayerově archivu* roku 1825, věnoval jednu z monografických črt.

²⁹ Věra Thořová, „Prameny ke studiu vývoje lidové písně v Čechách ve 20. století,“ *Muzeum a současnost* 9 (1916): 31–101.

³⁰ Jeho stručný životopis uveřejnil Tyllner, *Böhmische Nationalgesänge und Tänze*, 138.

Srovnání samotného počátku Kunzovy sbírky (nápadná totožnost písní a jejich pořadí v jednotlivých pramenech) s Kolovratským rukopisem a Rittersberkem, vypovídá o přímé souvislosti těchto pramenů:

Kunz	[1]	KR 33	R 23
Kunz	[2]	KR 34	R 24
Kunz	[3]	KR 35	R 25
Kunz	[4]	KR 36	R 20
Kunz	[5]	KR 37	R 27
Kunz	[6]	KR ani	R nemají
Kunz	[7]	KR 9	R 30
Kunz	[8]	KR ani	R nemají
Kunz	[9]	KR 40	R 21
Kunz	[10]	KR 41	R 14
Kunz	[11]	KR ani	R nemají
Kunz	[12]	KR 42	R 26
atd.			

Význam Kunzovy sbírky spočívá zejména v tom, že plných 147 zápisových jednotek je uveřejněno pouze v tomto rukopisu, který navíc obsahuje názvy lokalit, odkud byly písně získány spolu s dalšími vysvětlujícími a kontextovými údaji.

Thomas Anton Kunz – Böhmisches Nationalgesänge und Tänze.

Vznik a účel rukopisu je nejasný. Počtem 436 zápisových jednotek je nejob-
sáhlejším ze všech pramenných celků vzešlých ze sbírky. Zvláště cenný je soubor
136 instrumentálních, resp. tanečních melodií, z nichž 51 je přímo označeno
názvem tance. Pramen je bohatý na lendlery a tance s proměnlivým taktem.
Českými texty je opatřeno 229 zápisových jednotek, 62 německými, jeden zápis
nese text český i německý. I Kunz se vyhnul písňím duchovním, uvedl pou-
ze dvě nejznámější – *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave*. Počátek rukopisu
a později 3 další písně (celkem 109 zápisů) je upraveno pro klávesový nástroj
rutinní harmonizací na způsob jednoduché barokní triové faktury. Jen zřídka je
toto schéma obohaceno bohatší klavírní sazbou.³¹ Od čísla 107 Kunz kláveso-
vou úpravu opustil a v závěru, v příloze od č. 365 jakýmsi těsnopisem zhuštěně
notoval pouze melodie bez textu. Tato část byla původně nadepsána *Böhmische*
Gassenlieder. Slovo *Gassenlieder* však bylo škrtnuto, nahrazeno slovem *Volkslieder*,
a před nadpis vsunuto *Original* tedy celkově opraveno na *Original böhmische*
Volkslieder – názorný příklad proměny v chápání a herderovského pojmenování
lidových písní.

**V. Rozličné písně, které na nařízení slavného berounského
královského krajského ouřadu v Čechách pod datum 14. Febr. 1819
od zbraslavského školního učitele a spolu regenschori Jana Heše
sepsané a vyhotovené byly.**

Český kantor Jakub Jan Heš (1773–1824, psáno i Hess nebo Hesch) byl učite-
lem v Kourími, v Líšnici u Prahy a na Zbraslavi. Sbírka je uložena v Hudebním
oddělení Národního muzea v Praze, sign. I, E, 470. Na deseti stranách obsahuje
16 zápisových jednotek (10 textů s nápěvy, 4 instrumentální melodie a 2 partitury
s písňovým textem a nápěvem). Jde o jeden z dodatečně objevených pramenů
guberniální sbírky z roku 1819.

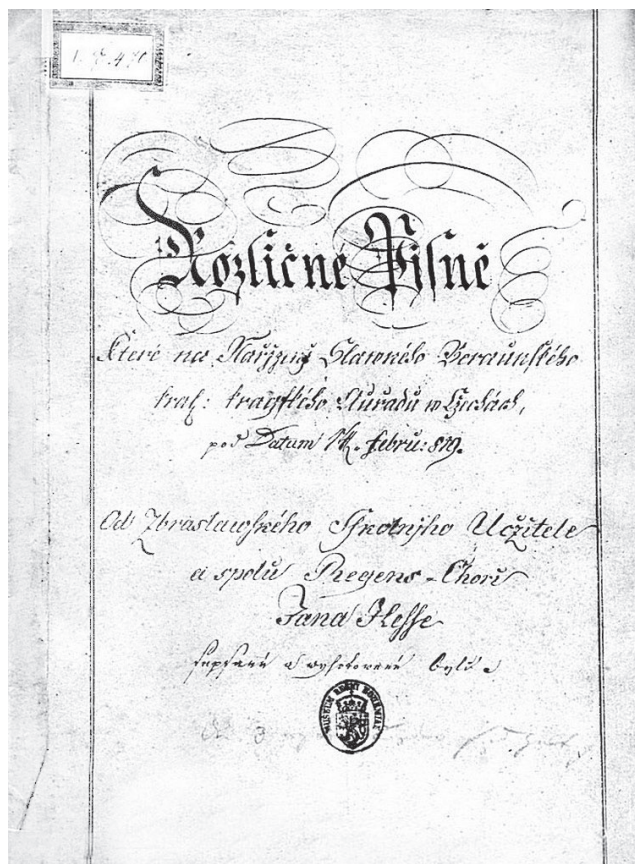
Povědomí o sběru Jana Heše na Zbraslavi měl hudební historik Jan Něme-
ček:³² „*Stalo se tak ovšem na popud Společnosti přátel hudby rakouského mocnářství,*
jež právě v roce 1819 vydala výzvu, aby se sbíraly lidové písně.“ J. Markl o tomto
Němečkově sdělení věděl, avšak k rukopisu, jinak běžně dostupnému, se nedostal
a ani jednu píseň z Berounska do své edice (1987) nezařadil. Vedle duchovních
písní jsou zde uvedeny také melodie tanců, jejichž provedení dnes není známé
(např. *semo támo*). Tanců se často týkají připojené poznámky: „*Tancuje se sem*

³¹ V této podobě mohla sbírka sloužit pedagogickým účelům a mohla tedy být i průpravou pro tvorbu
generálbasu. Případně šlo o přípravu k vydání písní v klavírních úpravách a to ještě před úpravami
Jana Pavla Martinovského v letech 1842–1870.

³² Jan Němeček, *Nástin české hudby 18. století* (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby
a umění, 1955), 330.

a tam, „Píseň nazvaná bříza, která se mimo zpěvu i také od nynějšího mladšího pokolení sedlského lidu a tempo écosse podivně a přetvářeně tancuje...“ Poznámka u písně *Ještě dnes, budem sekat oves* – „Tuto píseň také starý mužové tancují pod jménem do kola“ – může dokládat rozšíření tance *do kola* (resp. *do kolečka*) na počátku 19. století ve středních Čechách. Tanec ale byl, jak vyplývá z poznámky, znám již jen starší generaci mužů a je ve stejné podobě (tónině a čtyřech slokách) obsažen v Kunzově sbírce mezi písněmi z Berounska.

Rozličné písně (sbírka ze Zbraslavi).

Sbírku zřejmě glosoval B. D. Weber nebo dokonce Jan. Rittersberk, nejčastěji se u písní objevují poznámky „örtlich“ a „gültig“. Zatímco Kunzova sbírka

přináší z kraje Berounského plných 34 zápisů, z nichž mnohé (zejména tance) jsou blízkými variantami Hešových zápisů, tak KR a také R ani jediný.

VI. *Da die Wirtschaftlichsämter aufgefordert wurden böhmische Volkslieder...* Tzv. Hanousekův rukopis ze Sedlčanska.

Guberniální korespondence dokazuje, že na Berounsku, resp. Sedlčansku lidové písně sbíral kněz Jan Ignác Hanousek, v letech 1811–1820 děkan v Sedlčanech. Jeho zápisy se však v rukopisu KR neobjevují. V tisku sbírky R jsou uvedeny 3 písně. Texty však byly jako duplikát také zapsány do Děkanské pamětní knihy děkanské farnosti sedlčanské (*Liber memorabilium ecclesiae decan. Sedlczanensis*). Rukopis je uložen ve Státním okresní archivu v Příbrami, díl I., s. 208–219. Pod německým názvem jsou zaznamenány pouze písně české. Celý titul zní: *Da die Wirtschaftlichsämter aufgefordert wurden böhmische Volkslieder zu sammeln und in die königl. Kreisämter einzuschicken, so wurden auch folgende zum Schnittzeit gewöhnliche Gesänge am Berauner Kreisamt im Jahre 1819 eingeschickt*. Rukopis obsahuje 57 zápisových jednotek, vedle tradičních lidových písní vánoční koledy, žnecké písně zapsané v oblasti Sedlčanska, konkrétně v Jesenicích. V záhlaví zaznamenaných textů v pamětní knize Hanousek výslovně podotýká, že písně byly sbírány na podnět hospodářských úřadů a zasílány krajským úřadům.

Písně z tohoto rukopisu objevil a ve výběru celkem 21 písňových textů publikoval František Lego pod názvem *Žnecké popěvky ze Sedlčanska*.³³

VII. Tzv. Frýdlantský rukopis.

Další z rukopisů, jehož původní podoba je dnes neznámá. Jaroslav Markl³⁴ z guberniální korespondence zjistil, že z Mladoboleslavského kraje byla dne 6. června 1819 Weberovi předána zásilka písní, z nichž 14 (včetně dvou tanců) dnes obsahuje KR a ovšem také rukopis K i s údaji o lokalitách a pěti tanci. J. Markl současně mluví o sběratelské aktivitě a o sborníku 16 písní z panství Frýdlant, které publikoval Herbert Horntrich.³⁵ Ten však z něho převzal pouze 4 ukázky, mj. popěvky k vyhánění na pastvu, jinak již dříve Weberem zařazené do rukopisu KR a objevující se rovněž v rukopisu K.

Tím by pátrání po rukopisu také mělo končit. Avšak při zpracování fondu Německých jazykových oblastí v Etnologickém ústavu AV ČR v 90. letech 20. století byl objeven opis rukopisu z panství Frýdlant, a další informace s rukopisem související. Na originál rukopisu Horntricha upozornil liberecký hudební

³³ František Lego, „Žnecké popěvky ze Sedlčanska,“ *Český lid* 6 (1897): 527–530.

³⁴ Markl, *Nejstarší sbírky českých lidových písní*, 42.

³⁵ Herbert Horntrich, „Friedländer Volksliederhandschrift,“ *Jahrbuch für Volksliedforschung* 8 (1941) 199.

vydavatel Edmund Ullmann, který naopak informaci získal od archiváře na zámku Frýdlant Josefa Bergla. Písňe originálu byly zaznamenány na jednotlivých listcích v dvojítych deskách s rukopisným označením „17 St. (16 St. Notenbeilagen) 1819 15/3 Franz Némethy Oberamtmann d. *Herrschaft Friedland an die Kantoren und Schullehrer der Friedländer Herrschaft. (Geistliche und weltliche Volksgesänge, Tanzmusiken etc in hiesiger Gegend.)*“³⁶ V Némethyho dopisu „an Kantoren und Schullehrer“, „byl vysvětlen smysl a podmínky celé akce. Dopis s datem 15. března 1819 obsahoval i vyzvání či příkaz k zaslání zápisů během čtrnácti dnů ve dvojím vyhotovení.

Avšak pražský pozdější opis, resp. fragment opisu frýdlantského rukopisu obsahuje 62 písní s nápěvy a jeden samostatný text. Převažují písně duchovní včetně písní mešního cyklu, vánoční, velikonoční a profánní, pastýřská volání, vyhánění na pastvu a z pastvy. Opis je vyhotoven na psacím stroji (podle zřetelnosti písma jde o druhou nebo třetí kopii). Na titulní straně je připsáno: „*Nb Sudetengau, Liberec, Frýdlant, Duchovní písně z rukopisné sbírky z Frýdlantu z roku 1819. Přepsal... 1939.*“ U každé písně stojí poznámka: „*Volksliederhandschrift Friedland von 1819. Vermittelt durch: B. Ullmann, Reichenberg (Sudetengau) 1939.*“ Jméno autora velmi pečlivého opisu není nikde uvedeno. Avšak podle připojených hodnotných srovnávacích odkazů lze typovat osobnost poučenou a na sběratelství německých písní zainteresovanou, tedy H. Horntricha, který měl v ruce i samotný originál. Potvrzuje to také odkaz na zprostředkovatele B. Ullmanna, kterého ve svém článku Horntrich uvádí rovněž.

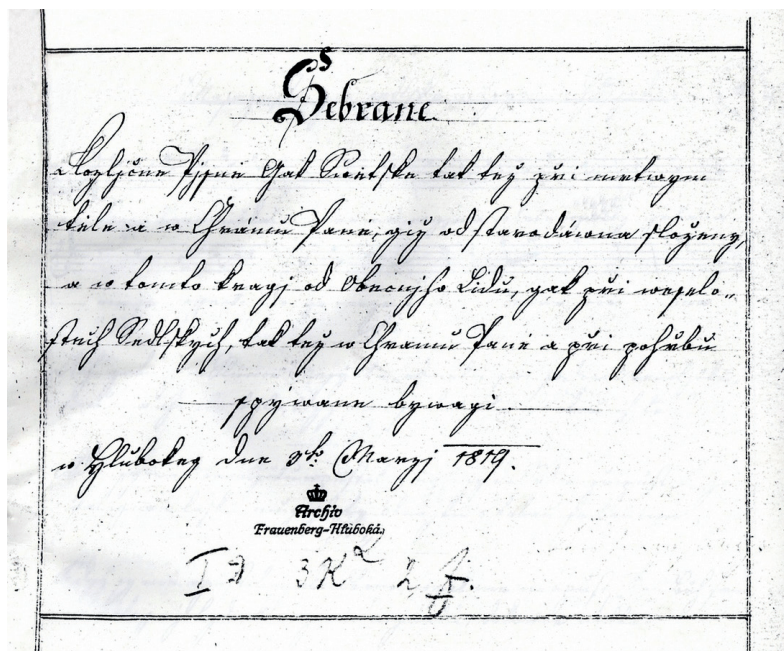
Na straně 37 pražského opisu je vepsán obsah sbírky z panství Frýdlant, kde vedle duchovních a pasteveckých písní je zmíněn oddíl III, „*24 alte Tanzstücke*“ s datací „*Lusdorf am 19. März Ao 1819,*“ tedy tanečních skladeb, o kterých mluví i Némethyho oběžník. Avšak ani opis v Etnologickém ústavu třetí oddíl tanců či tanečních písní z obce Lusdorf neobsahuje. Měly to být quadrily, menuety, polonézy ad. lidové tance, tedy cenný dokument tanečního repertoáru Němců z této oblasti Čech. Z jakých důvodů byly tance z původního rukopisu vyňaty, nebo kde jinde se nacházejí, nevíme.

VIII. *Sebrané rozličné písně.*

Rukopis uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni, sign. I D 3 K 2f, obsahuje 18 zápisových jednotek s nápěvy a žánrově diferencovanými texty (světské a duchovní, pijácké, taneční písně, žnecké popěvky, vánoční koledy). Rukopis je datován a titulní stránka je nadepsána: *Sebrané rozličné písně jak světské, tak též při mrtvém těle, jak již od starodávna složeny a v tomto kraji od obecného lidu*

³⁶ Horntrich, „Friedländer Volksliederhandschrift,“ 199. Označení obsahu jako 17 stran zřejmě se šestnácti písněmi neodpovídá rozměru opisu ve sbírce EÚ AV ČR.

*jak při veselostech sedlských, tak též i v chrámu Páně a při pohřebích zpívány bývají.
V Hluboké dne 3. Marzi 1819.*

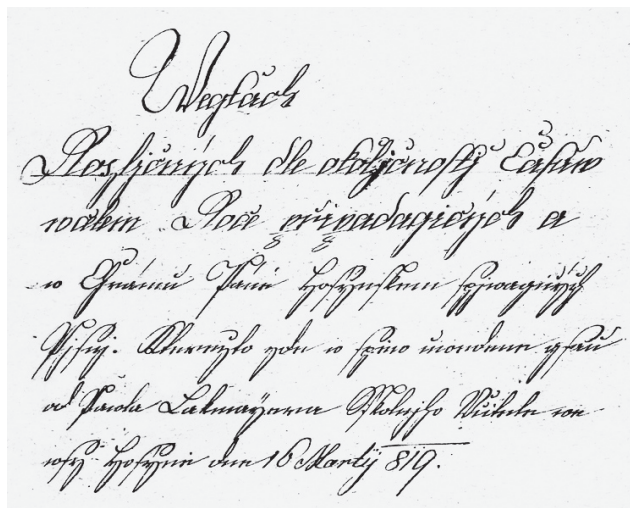
Sebrané rozličné písně (sbírka z Hluboké nad Vltavou).

Sbírka z Hluboké nad Vltavou na Českobudějovicku, jejímž autorem je zřejmě kantor a varhaník Antonín Lakmajer (zemř. 1833, starší bratr Pavla Lakmajera z Hosína) k zemskému guberniu a redaktoru Weberovi vůbec nedoputovala. Byla neznámá až do roku 1941, kdy výběr z rukopisu pod čísly 24a–b, 48, 53, 55, 59, 61, 64, 68, 70, 73a–b, 79, 82a–b, 85, 89 uveřejnil ve sbírce Český jih a Šumava v písni díl 14–15 sběratel a hudební skladatel Karel Weis. Na rukopis byl upozorněn treboňskými archiváři Markusem a Hadačem, avšak k identifikaci rukopisu jako součásti sbírky z roku 1819 ani archiváři ani K. Weisem nedošlo. Že se jedná o sborník vzešlý z guberniálního podnětu, rozeznal až J. Markl a 8 světských písní uveřejnil v edici *Nejstarší lidové písně v Čechách*. Vlastní rukopis však v ruce neměl, písně otiskl přesně tak, jak je z původního pramene převzal (tedy s odchylkami od originálu) Karel Weis. Jednotlivé zápisy obsahují drobné kontextové poznámky. Některé z nich vyvolávají další odborné otázky. Např. u písně v mollové tónině *Když jsem šel od milý* je připsáno: „Píseň k tanci při

dudech pro sedlskou chasu.“ Ale všechny známé české dudy nemají přední píšťalu vrtanou tak, aby byly schopné hry mollových melodií navíc se zvětšenou kvaritou... Dobrý podnět pro etnoorganologickou diskusi.

IX. Pavel Lakmajer – *Vejtah rozličných písní.*

Rukopisný zpěvník uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni, sign. I C 3 K 17b, který k Weberovým rukám rovněž nedoputoval. Celý název rukopisu zní: *Vejtah rozličných, dle okolností časův v celém roce připadajících a v chrámu Páně hosínském (se) zpívajících písní, kteréžto zde v zpěv uvedené jsou od Pavla Lakmajera, školního učitele ve vsi Hosíně, dne 16. Martíí 1819.* Obsahuje 13 zápisových jednotek textů spolu s nápěvy. Žánrově se jedná o tradiční lidové písně, duchovní písně, poutní, kostelní, kancionálové písně, kramářské, pololidové a kantorské písně z farní obce Hosína na Českobudějovicku. Nejsou obsaženy v rukopisu KR, R ani K. Zpěvník rovněž ušel pozornosti sběratele jihočeských lidových písní Karla Weise.

Pavel Lakmajer – *Vejtah rozličných písní* (sbírka z Hosína).

Jediné tři světské písně z tohoto pramene otiskl archivář Jiří Zálaha v časopise Český lid,³⁷ dvě písně převzal Jaroslav Markl do edice z roku 1987. Autor rukopisu Pavel Lakmajer (1769–po r. 1833), učitel, varhaník a kostelník byl pravděpodobně

³⁷ Jiří Zálaha, „Zpěvník Pavla Lakmajera, učitele v Hosíně,“ Český lid 63 (1976): 192–105.

mladším bratrem Antonína Lakmajera (viz) a jedním z představitelů jihočeské kantorské dynastie Lakmajerů. V roce 1819 působil v obci Hosín.

Závěr

Sbírku lidových písní z roku 1819 dnes tvoří 9 pramenných celků. Z nich nejobsáhlejší je rukopis Tomáše Antonína Kunze s 436 zápisovými jednotkami, nejmenší se třinácti zápisy pocházejícími z jihočeského Hosína. Přesnou celkovou početní bilanci nelze vytvořit, neboť písně zejména těch nejobjemnějších pramenů se vzájemně opakují, resp. prolínají. I tak, bez ohledu na záznamy zničené nebo dnes nedohledatelné, se jedná nejméně o tisícovku písní z české součásti guberniálního sběru. Máme tak k dispozici dostatečně reprezentativní vzorek, abychom si mohli vytvořit představu o lidovém zpěvním, resp. hudebně-tanečním repertoáru lidu na území Čech k roku 1819. Ve slohové kultuře je to doba konce epochy hudebního klasicismu a nástupu romantismu, avšak materiál ve sbírce soustředěný představuje kulturu slohově starší, neboť to, co čeští kantoré, varhaníci a kněží zaznamenali z paměti lidu, je tradice nejméně barokně-klasicistní. Potvrzují to analýzy, které jsou nejnověji uvedeny v publikaci Lubomíra Tyllnera a Zdeňka Vejvody *Česká lidová píseň. Historie – analýza – typologie*.³⁸ Právě z těchto zdrojů se napájelo hudební myšlení českých skladatelů hudebního klasicismu a dále zakladatelů české národní hudby devatenáctého století.

Posuzováno dnešním jazykem, dění kolem sbírky můžeme označit jako skandální. B. D. Weber nejen že nepodal pravdivé sdělení o osudech dalších písemných pramenů, ale navíc je k volnému použití poskytl svým kamarádům, tedy zejména J. Rittersberkovi a T. A. Kunzovi. Rovněž využil cenný rukopis ze Sadské, po kterém, nebýt šťastně pořízeného opisu, by se dnes slehla zem.

Přínejmenším jako podivné lze také označit počínání úřadů, které po počátečním nátlaku velmi rychle ztratily o osudy sbírky zájem. Tak mohl B. D. Weber celé 4 roky váhat s redakcí rukopisu označovaného jako Kolovratský.

Svévole v zacházení s rukopisnými materiály vedla k tomu, že první edice českých lidových písní s nápěvy (nepochybně mimořádně významná), tzv. Rittersberkova sbírka mohla vyjít bez uvedení autorství, zato s ponížným věnováním hraběti Antonínu z Kolovrat Libštejnskému, který měl na sběru písní zásluhu pramalou. Několik dalších cenných rukopisů pak uvízlo roztroušeno v archivních aktech z různých panství tehdejší doby. Ve zpětném pohledu se proto nabízí spíše korigovaný pohled na smysl celé sbírky. Nešlo nakonec hlavně o gesto, politikum, než o upřímný zájem o kulturu běžného lidu? Vždyť dokonce

³⁸ Lubomír Tyllner a Zdeněk Vejvoda, *Česká lidová píseň. Historie – analýza – typologie*. (Praha: Editio Bärenreiter, 2019).

vídeňská Společnost přátel hudby včele s J. Sonnleithnerem ztratila o výsledky sběru zájem a z vídeňských úřadů nepřišla do Prahy jediná urgence?

Nepochybně však platí v úvodu vykreslené celospolečenské klima, které předznamenalo změny, jejichž výsledkem – i bez dostatečného dobového vyznění – je bohatý soubor pramenů, které v poměrně šíři vytváří obraz lidové zpěvní kultury Čech, Moravy a nakonec i dalších regionů mimo země Koruny české počátku 19. století a se zpětnou platností i staletí vzdálenějších.

Předešlý přehled chtěl v rámci dvoustého výročí upozornit na současnou heuristiku spojenou s guberniální sbírkou a na pokrok ve výzkumu guberniálních pramenů. Nezbyvá, než si přát, aby jejich „numerus klausus“ nebyl uzavřeným počtem, ale impulsem k nálezům, které by odhalily nové zajímavé písňové prameny a současně vnesly více světla do osudů kritizované, stejně jako mimořádně významné sbírky z roku 1819.

Governorate Collection from 1819 in Bohemia. Numerus Klausus? To the 200th Anniversary of the Collection of Folk Songs and Dances from 1819 in Bohemia

Abstract

The collection of folk songs organized in 1819 in Vienna, in our environment called the governorate, in Austria Sonnleithner's, is the first known centrally organized collection in Europe. The fact that the collection covered lyrics, songs, and melodies of folk dances was a unique feature. The official result of the collection in Bohemia was the so-called Kolovrat manuscript (1823), the unofficial one was the printed collection of Czech and German lyrics and songs called Rittersberk's (1825). Gradually, however, in total 9 sources were identified, representing more than a thousand writing units of folk songs and dance tunes from Bohemia.

Guberniální sbírka z roku 1819 v Čechách. Numerus klausus? K dvoustému výročí sbírky lidových písní a tanců z roku 1819 v Čechách

Abstrakt

Sbírka lidových písní organizovaná roku 1819 z Vídně, u nás zvaná guberniální, v Rakousku Sonnleithnerova, je první známou centrálně organizovanou sbírkou v Evropě. Byla unikátní tím, že předmětem záznamů se staly jak texty, tak i nápěvy písní a melodie lidových tanců. Oficiálním výsledkem sbírky v Čechách se stal tzv. Kolovratský rukopis (1823), neoficiálním tištěná sbírka českých a německých

textů a nářevů zvaná Rittersberkova (1825). Postupně však bylo identifikováno celkem 9 pramenů, které představují více než tisíc zápisových jednotek lidových písní a tanečních melodií z Čech.

Keywords

traditional music; folk song; folk dance; collections of folk songs

Klíčová slova

tradiční hudba; lidová píseň; lidový tanec; sbírky lidových písní

Lubomír Tyllner

Etnologický ústav Akademie věd ČR, v. v. i.

Na Florenci 3

110 00 Praha 1

Česká republika

tyllner.priv@volny.cz